

ULLA-MAIJA JUUTILA

Naiset sodassa.
Sota paremman maailman puolesta
Elvi Sinervon teoksessa
Toveri, älä petä.

Naiset ja sota

Sodan kuvaus on kuulunut niihin kirjallisuuden aihepiireihin, joiden puitteissa on tehokkaasti tuotettu ja uusinnettu sosiaalista sukupuolta koskevia merkityksiä. Länsimaisen kulttuurin piirissä sota onkin biologisen uusintamisen ohella ollut pitkään sellainen inhimillisen elämän alue, jolla sukupuolten välinen työnjako on näyttäytynyt selkeänä. Eturintaman tapahtumat on ymmärretty julkiseen sfääriin ja nimenomaan miesten kokemukseksi sijoittuvina, jolloin naisille on jäänyt yksityisen piiriin kuuluva kotirintama. Yhteiskunnallinen sensuuri on myös osaltaan ollut vahvistamassa tämän jaon säilymistä ja samalla sukupuolieron esittämistä luonnollisena. Naisten kirjoittamat rintamakuvaukset ovat herättäneet epäluuloa samoin kuin sellaiset mieskirjailijoiden sotaa käsittelevät teokset, joissa problematisoidaan hegemonisen maskuliinisuuden mieskäsitykseen soveltumattomia pelontunteita. (Esim. Cooke & Woollacott 1993, xii.)

Sotakirjallisuus on ollut Suomessakin voittopuolisesti miesten aluetta. Esimerkiksi Iris Uurron taistelukupauksia sisältävä romaani *Den brinnande ön* (1957; *Puut juuriltaan*, 1968) on tässä suhteessa poikkeuksellinen, joskaan ei ainoa laatuaan. Uurron tapaiset naiskirjailijat ovat joka tapauksessa rikkoneet monia tabuja tunkeutuessaan tälle kirjallisuuden lohkolle. Koska rintaman tapahtumiin liittyvällä naisten tietämyksellä ei ole virallista asemaa ja arvoa, heidän oletetaan yleensä ”vaikenevan, kun miehet taistelevat” (Higonnet 1993, 206.) Suomen talvisotakirjallisuudessa naiset kuitenkin vedettiin alusta alkaen mukaan yleiseen maanpuolustukseen. Teoksissa korostettiin kansallisen puolustustaistelun tärkeyttä idän uhkaa vastaan, mutta niihin sisältyi myös ku-

vauksia naisista, jotka menettivät henkensä pommituksissa tai valvontatehtävissä. Sotasairaalamiljööhön sijoitetuissa kirjoissa naiset esiintyivät patriarkaalista naisideaalia toteuttavassa hoivaroolissa. Sitä tähdennettiin kristillisiveellisen isänmaallisuuden ohella myös Lotta-Svärd -lehdessä lottajärjestön ohjelmallisena ihanteena. (Niemi 1988, 63–64; ks. Sulamaa 1999.)

Kun ns. kansallista linjaa edustaneita talvisotaromaaneja alkoi ilmestyä Suomessa keväällä 1940, naiskirjailijatkin ilmaantuivat pian markkinoille. Romaaneissa vahvistettiin toisaalta kuvaa siitä, että naisten velvollisuutena oli antaa sodassa oma panoksensa naisille soveltuviissa avustavissa tehtävissä. Mutta esimerkiksi Kersti Bergrothin *Nuoren lotan päiväkirjassaan* (1940) kuvaamat naiset olisivat runebergiläisessä Lotta Svärdin hengessä olleet valmiit lähtemään taistelukentälle ja vaikka tarttumaan aseisiin. Sotakuvauksia ilmestyi myös esimerkiksi Tuomi Elmgren-Heinoselta, Anelma Vuoriolta, Siiri Vihantolalta ja Irja Virtaselta. Heidän teostensa naiskuviissa toistui kuva sotajan naisista kodin, kirkon ja isänmaan palveluksessa. (Ks. Niemi 1988, 63–64.)

Sovellettaessa idolianalyysia sotakirjojen henkilöihin lottien on katsottu sijoittuvan sankarityyppien joukossa lähinnä partneri-idolien luokkaan (Niemi 1988, 66). Sota-aikaan sijoittuvissa teoksissa eräänlaiseksi naisihanteeksi kristallisoitui käsitys naisten tehtävästä ponnistella miesten rinnalla. Kirjojen naiset huolehtivat siviilielämässä miesten töistä ja rintamalla haavoittuneista. Heidän velvollisuudekseen jäi myös ylpeyttä tuntien antaa miehensä ja poikansa uhreina isänmaalle. Naiset joutuivat siis tavallaan kahteen vastakkaiseen rooliin. He olivat elämän antajia, mutta heistä tuli myös kuoleman jakajia. Irene Matthews on viitannut tähän kuolettavaan symbioosiin todetessaan, että sota ja hoivaaminen usein kytketään toisiinsa (Matthews 1993, 148). Samaa kliseiseen kirjallisuuden kuvastoon kuuluu naisten esittäminen elämän puolustajina ja uuden synnyttäjinä vastapainona sodan tuhoille ja kauhuille.¹

Tässä artikkelissa tarkastelemani Elvi Sinervon (1912–1986) teos *Toveri, älä petä* on kuvaus jatkosodan aikana illegaalista toiminnasta vankilaan tuomituista kommunisteista. Sekä kirjan päähenkilö että kertoja ovat naisia, mutta sitä ei ole pidetty teoksen tulkinnoissa tai vastaanotossa erityisen kiinnostavana. Sukupuolen merkitys on näet usein häivytetty nostamalla keskeiseksi näennäisesti sukupuolineutraali aate tai metsäkaartilaisuus, joiden kautta sota näyttäytyy ensi sijassa miesten sotana (esim. Palmgren 1984, 68–71; Niemi 1988, 151; Sallamaa 1999, 59). Omassa artikkelissani keskityn tarkastelemaan sitä, miten Sinervon teoksessa konstruoidaan vasemmistolaista nais-

¹ Sodan oloissa äitiyden merkityksen ylivertaisuutta konkretisoi esimerkiksi marsalkka Mannerheimin päiväkäskyllään äitienpäivänä 1942 kaikille Suomen äideille (ei siis kaikille Suomen naisille) yhteisesti myöntämä 4. lk:n Vapaudenristi kiitoksena ja tunnustuksena isänmaalta ja armeijalta. (Sinerma 1995, 265.)

identiteettiä. Kysymyksellä on nähdäkseni juuri sodan kontekstissa erityistä merkitystä.

Ymmärän identiteetin historiallisesti ja kulttuurisesti tuotettuna. Se muotoutuu eron ja samastumisen kautta tapahtuvana jatkuvana prosessina ja pitää sisällään käsityksen siitä, keitä me olemme ja mikä on suhteemme toisiin. Sinervon teoksen tarkasteluni kannalta on myös olennaista, että subjektilla voi olla useita, jopa keskenään ristiriitaisia identiteettejä. (Ks. Hall 1999, 39, 11; Woodward 1997, 1–3.)

Sukupuolen sivuuttamisen Sinervon teoksen reseptiossa voi liittää yhtäältä sosialismin ihmiskäsitykseen, johon sisältyy ajatus toveruudesta ja tasa-arvosta. Toisaalta asia on yhdistettävissä laajemminkin historiallisen materialismin tapaan ymmärtää yksilö abstraktien, historiallisesti tuotettujen luokkasuhteiden ja taloudellisten kategorioiden ruumiillistumana. Tästä seuraa, että identiteettiin ja toimijuuteen liittyvät kysymykset näyttäytyvät suhteellisen epäproblemaattisina. Klassisen marxismin teoria ei tarjoa mahdollisuutta naisen alueeksi jäävän yksityisen sfäärin erityisyyden teoretisoimiseen, koska esimerkiksi perhe ymmärretään yhteiskunnalle ja taloudelliselle imperatiiville alistaisena. Naisten työn näkemisestä luonteeltaan yksityisen piiriin kuuluva seuraa naisten normatiivinen sulkeminen pois julkisen piiristä. Samasta syystä miehestä tulee väistämättä ihanne, koska hänellä on työn kautta suhde tuotantoon. (Ks. Marshall 1994, 13, 66.) Niinpä työväenluokan identiteetti onkin perinteisesti näyttäytynyt miespuoliseksi rakennettuna. Pam Morrisin mukaan identiteettikysymysten ongelmallisuus työväenluokan naisten kohdalla on näkynyt myös naisia koskeissa työläiskirjallisuuden kuvauksissa. (Morris 1997, 222–224, 227.)

Kansandemokraattisissa lehdissä ilmestyneistä *Toveri, älä petä* -teoksen aikalaisarvosteluistakin päätellen vasemmistolaisen taistelevan sankarin rooli näytti soveltuvan pikemminkin miehille kuin naisille. Kritiikeistä välittyi pettymys sen suhteen, ettei Sinervo ollut vielääkään kuvannut työväenliikkeen ”todellisia taistelijoita”. Maanpetoksesta tuomion saaneen ja tovereidensa pettämisestä epäillyn naisen tarina ei täyttänyt sitä sosiaalista tilausta, joka oli ollut olemassa jo 1930-luvulta lähtien. Vasemmiston piirissä oli näet toivottu innostavaa yhteiskunnallisen taistelun kuvausta myönteisine sankareineen. (Ks. Kalemaa 1989, 195.)

Ilmestymisvuoden huomioon ottaen Elvi Sinervon *Toveri, älä petä* (1947) oli joka tapauksessa yksi varhaisista sotaa koskevista kriittisistä puheenvuoroista. Runebergiläisen idealismin sävyttämästä 1940-luvun puolustusajattelusta huolimatta sodalla oli näet myös oppositionsa. Kirjallisuudessa sodan uudelleenarviointien aika tuli kuitenkin vasta 1950-luvun puolimaissa mm. Väinö Linnan *Tuntemattoman sotilaan* (1954) myötä. Kaiken kaikkiaan suomalaisen sotakirjallisuuden skaala ulottui realistisista kuvauksista sellaisiin teoksiin, joissa sotaa problematisoitiin kiinnittämällä huomiota esimerkiksi

sodan marginaalisiin ja poikkeuksellisiin ilmiöihin. Esimerkiksi karkuriahelmat olivat luonteenomaisia moderneille sodan kertojille. Niinpä Elvi Sinerwon puheena olevan teoksen on katsottu karkuri-aiheineen edustavan suomalaisten sotakirjojen joukossa modernistista, ”toisenlaista sotakirjallisuutta”. (Niemi 1988, 15, 17, 150–151.)

Elvi Sinervo löysi monen muun 30-luvun nuoren naiskirjailijan tavoin paikansa kulttuurisen vasemmiston leiristä, josta oli kantautunut sodanvastaisia kannanottoja jo ennen sodan syttymistä (ks. Niemi 1988, 25). Sinervo oli vasemmistolaisen, työväenluokkaan ja työväenliikkeeseen väljästi sitoutuneen kirjailija- ja taiteilijaryhmä Kiilan perustajajäseniä jo ennen kuin julkaisi vuonna 1937 esikoisnovellikokoelmansa *Runo Söörnäisistä*. Sitten Kiilan puheenjohtajanakin toiminutta Sinervoa pidettiin yhtenä ryhmän arvostetuimmista kirjailijoista. Hänen tuotannossaan toteutui myös ”kiilalaisen estetiikan” näkemys, jonka mukaan taiteellisessa toiminnassa ei ollut kyse vain yksilöllisestä ilmaisutarpeesta. Ryhmän tavoitteena oli kollektiivisen maailmankatsomuksen esiintuominen ja pyrkimys asettua työväenluokan ideologian taiteelliseksi tulkiksi. (Sallamaa 1994, 9–10; Kalemaa 1989, 53, 239, 243.)

Sodanvastaisuus, joka näyttäytyi vasemmistossa eräänlaisena taistelevana rauhanliikkeenä eli ”sotana sota vastaan”, ei rajoittunut vain Kiilan piiriin. Hagar Olssonin ja L. Onervan johdolla Suomessa toimintansa aloittaneella Clarté-liikkeellä oli selkeästi pasifistiset tarkoitusperät. Samanlaisia tavoitteita oli Suomen Rauhanliittollakin, jonka perustajiin kuuluivat kirjailijat Selma Anttila ja L. Onerva. Sodanvastaisuutta korosti niin ikään lyhytikäinen Hiilettyhdistys, jossa oli mukana Katri Valan ja Iris Urron tapaisia naiskirjailijoita. Kirjallisuudessa sodan ja rauhan kysymykset hahmottuivat yhtäältä kansallisenä linjana sekä sotaan kriittisesti suhtautuvana ns. sosiaalisenä linjana. Kriittisiä näkemyksiä esittäneet kirjailijat olivat kuitenkin talvisodan syttyessä pikemminkin ”marginaalissa” kuin enemmistönä. (Saarenheimo 1984, 184, 191; Niemi 1988, 25.)

Elvi Sinervo tuomittiin useiden Kiilan ydinjoukkoon kuuluneiden tavoin valtiopetokseen tähtäävän toiminnan edistämisestä vankeuteen vuonna 1941. Syytteeseen johti hänen aktiivisuutensa Suomen ja Neuvostoliiton rauhan ja ystävyyyden seuran perustamishankkeessa. Kolmivuotisen vankeuden aikana Sinervon mahdollisuudet kirjalliseen työskentelyyn olivat varsin säänneltyt. Hän kirjoitti siitä huolimatta vankilassa salaa esimerkiksi runoja, jotka julkaistiin pian hänen vapautumisensa jälkeen *Pilvet*-kokoelmana (1944). Runoista oli ilmestynyt jo vankilassa ”ensipainos”. Se oli poliittisten naisvankien kollektiivin ”toimittama” ja sidottu vanginvaatekankaisiin kansiin. Tämäntyyppinen toiminta oli yksi osoitus tuon yhteisön vahvasta keskinäisestä solidaarisuudesta. (Ks. Kalemaa 1989, 121; Juutila 1989, 445.) Poliittisten suhdanteiden muuttuessa välirauhan jälkeen muutkin vasemmistokirjailijat saivat Sinervon tavoin julkisuuteen sota- ja vankilailityksiään. Jo vuonna 1944

ilmestyivät esimerkiksi Arvo Turtiaisen teos *Palasin kotiin*, Jarno Pennasen *Elokuun päivä* sekä Hella Wuolijoen *Enkä ollut vanki*. (Niemi 1988, 116.)

Moninkertaisesti marginalisoidut naiset

Toveri, älä petä -teoksen naiset ovat joutuneet vankilaan oltuaan jatkosodan aikana mukana maanalaisessa vasemmistolaisessa toiminnassa. Kirjan päähenkilöksi nousee viiden vuoden tuomion saanut Marja, joka on kuulustelussa tekemällään tunnuksella myötävaikuttanut yhden toverinsa kuolemantuomioon. Kun asiasta leviää tieto, petturiksi epäilty Marja suljetaan poliittisten naisvankien kollektiivin ulkopuolelle. Naisen tunnustus on tovereiden silmissä raskauttava teko, vaikka Marja on tehnyt sen ymmärtämättömyyksissään ja kuulusteluista uupuneena. Teoksen nimeen sisältyvä kielto ”älä petä” muistuttaa muodoltaan Katekismuksen käskyjen formulaa, minkä katson korostavan kirjassa käsiteltävän aateuskollisuuden ja petturuuden teeman painokkuutta. Sen voi ajatuksellisesti yhdistää teoksessa problematisoituvaan viidennen käskyn ”älä tapa” -kieltoon, jota vastaan rikottiin sodan oloissa niin rintamalla kuin tuomittaessa isänmaan edun nimissä maanpettureita kuolemaan.

Tovereiden lakatessa puhumasta Marjalle tämä alkaa öisin puhua itsekseen. Puhekontaktin olemassaolo ei sinällään takaa puhekumppaneiden läheistä yhteyttä tai keskinäistä tasavertaisuutta. Tilanne, jossa ihminen joutuu puhumaan itsekseen ilman kuulijaa, on kuitenkin nähty suorastaan ihmisarvoa alentavana. (Ks. Korte 1997, 60.) Marjan öisistä monologeista rakentuvan minämuotoisen kertomuksen tarkastelupiste on omaelämäkerralliselle tekstille ominaisesti nykyhetkessä. Sen ensimmäisessä persoonassa tapahtuva kerrota on liitettävissä länsimaiselle kirjallisuudelle Augustinuksen ajoista ominaiseen tunnustamisen pakkoon. Identiteettiin liittyvät kysymykset tekevät tunnustuskirjallisuudesta feministisen tutkimuksen näkökulmasta erityisen mielenkiintoista, koska subjektiä tuotetaan tunnustusten kautta. Marja haluaa samastua aateuskollisiin tovereihinsa, joten hänellä on pakottava tarve kertoa, ettei ole pettänyt heitä tietten tahtoen. Hän on joutunut itsekin provokaattoriksi ryhtyneen toverin pettämäksi:

Kun olin niin yksin, eikä minulla ollut puhetoveria, rupesin puhumaan itsekseni. Enimmäkseen puhuin hiljaa, mutta joskus huomasin puhuvani ääneen. Puhuin tovereilleni seinän toisella puolella, selitin heille kaiken ja vakuutin, että he kyllä ymmärtäisivät, kun kuulisivat kaiken. – – Mutta joskus minusta tuntui, varsinkin öisin jolloin en saanut unta, kuin olisin puhunut koko maailmalle. Ulkopuolella sellin ja vankilan oli loputon joukko kuuntelevia hiljaisia ihmisiä, ja puhuin heille. (TÄP 106.)

Vankilaan joutumista voi pitää tyypillisesti sellaisena ihmiselämän käännekohtana, jossa identiteetin pohdinnan prosessi väistämättä aktualisoituu (vrt.

Karkama 1994, 16). Marjan on puhuttava tapahtuneesta itsensä vuoksi päästäkseen selvytyteen siitä, kuka hän on ja millainen kommunisti hän on. Puhumisen voi ymmärtää sekä itsereflektion että itserepresentaation prosessina. Siinä yksilö ottaa haltuunsa erilaisia subjektiasemia, jotka ovat esimerkiksi sukupuolen ja luokan kaltaisten kulttuuristen erojen merkitsemiä (ks. Robinson 1991, 12). Aluksi Marja selittää asiat sellaisina, kuin hän haluaisi niiden tapahtuneen, mutta vankilakuukausien myötä naisen kertomus alkaa muistuttaa yhä enemmän sitä, mitä on tapahtunut.

Marjan elämänvaiheiden kuvaukseen sisältyy tiettyjä stereotyyppisiä piirteitä, jotka toistuvat Suomen Kommunistisen Puolueen vuosina 1945–1955 jäseniltään keräämissä 200 omaelämäkerrassa. Kirjoitusten laatimiseen oli todennäköisesti annettu kirjallinen ohje. Sen lisäksi lienee ollut tiettyjä asioita, joiden kertomista pidettiin vasemmistolaisen identiteetin ja itseymmärryksen kannalta tärkeinä ja esiintuomisen arvoisina. Elämäkertoja tutkinut Pirjo Kaihovaara viittaa Philip Abramsin näkemykseen, jonka mukaan ”joksikin tulemisen prosessiin” kuuluu aina tiettyjen vaiheiden läpikäyminen. Prosessille on ominaista myös elämäkerrallisten tapahtumien määrätynlainen kronologia. Abrams on lisäksi tähdentänyt kokemuksista sekä tulkinnasta rakentuvan elämänhistorian sijoittumista tiettyyn historian kontekstiin. (Ks. Kaihovaara 1998, 151–154.) Mielestäni *Toveri, älä petä* -teoksessa problematisoituu Marjan kertomuksen kautta sama kysymys, joka kiteytyi olennaisesti SKP:n keräämissä pienoiselämäkertoissa. Niissä on keskeistä, miten ja miksi kertojasta on tullut kommunisti. Nämä kertomukset sijoittuvat 1900-luvun alkupuolen suomalaiseen historialliseen kontekstiin. Kommunistisen puolueen näkökulmasta ne saivat selvästi aatteen puhtauden vaalimiseen liittyvän funktion. (Vrt. Kaihovaara 1998, 152–154). Representaatioina ne tuottivat merkityksiä, joiden kautta lukijakunta saattoi myös jäsentää omia kokemuksiaan ja identiteettiin liittyviä kysymyksiä (vrt. Woodward 1997, 14).

Sinervon teoksessa Marjan elämäkerran ”tyypillisiin” piirteisiin kuuluu ensinnäkin Marjan ”punaoropus”. Hänen isänsä kerrotaan kuolleen kansalaisodassa, johon liittyvä muistelutyö oli näkyvänä teemana työväenluokan yleisessä poliittisessa kulttuurissa pitkään sodan päättymisen jälkeen. Sitä pidettiin omaisensa menettäneiden perheiden ja vasemmistolaisten yhteisöjen piirissä jälkipolvien velvollisuuksiin kuuluvana. Muistelun tavoitteena oli sekä vainajien arvon tunnustaminen että pyrkimys luoda sureville ”tukiverkkoja”. Samalla pyrittiin tekemään tekemään yleisesti ymmärrettäviksi arvoja ja asenteita, jotka olivat motivoineet ihmiset tarttumaan aseisiin. (Hoogendoorn 1999, 22, 24.) Kansalaisodasta on mielestäni tyypillisesti sellainen yhteisen menneisyyden kokemus, jollaisista poliittiset liikkeet voivat etsiä tukea identiteettinsä lujittamiseen (ks. Woodward 1997, 13).

SKP:lle laadittujen pienoiselämäkertojen kaavaan sopivia piirteitä ovat lisäksi Marjan toimiminen työläisnuoriso-osaston puhekuorossa ja hänen avioi-

tumisensa kommunistityöläisen kanssa. Kirjassa tällaiset elämänvaiheet näyttyvät punaorvoksi jääneen työläisperheen tyttären kohdalla luonnollisena kehityskulkuna. Marja on jo nuorena pitänyt itseään kommunistina pohtimatta sen tarkemmin, mitä se tarkoittaa. Varhaisilla kokemuksilla on hänelle joka tapauksessa tärkeä merkitys vankilavuosien aikana tapahtuvan poliittisen tiedostumisen kannalta. Marjan poliittisen identiteetin rakentuminen vankilassa lähtee halusta samastua aatteensa lujuuatta osoittaneisiin poliittisiin naisvankkeihin. Toisaalta tämä merkitsee tietoista erottautumista niistä vankitovereista, joita aateuskolliset toverit nimittävät halveksivasti ”hanhiksi”. Nämä pyrkivät katumalla ja vartijoiden mielitelystä parantamaan omaa asemaansa.

Sinervon kirjassa Marjan tunnustuksen kehyskertomuksena toimii luku ”Sellitoverin alkusanat”. Tämä niin ikään minämuotoinen kertomus paljastaa teoksen varsinaiseksi kertojaksi Marjan sellitoverin, joka on myös poliittinen vanki. Hänellä on oma erityinen intressinsä kertoa edelleen juuri Marjan tarinaa siitä huolimatta, että hän on kuullut paljon sankarillisemmistakin ihmiskohtaloista. Hän ei liioin ole edes varma, onko tarina hyväksi vai pahaksi ihmisille, jotka sen lukevat:

Mutta minun on pakko tehdä se nyt, kuten Marjan oli pakko kertoa. Oman itseni lävitse ja omalla äänelläni puhun sen, minkä hän minulle kertoi. Tuntuu kuin ympärilläni nyt olisi sama sininen tummuva kevätyö, jossa kaikki liikkuu ja virtaa. Siihen suureen virtaan heitän tarinani. (TÄP 8.)

Sellitoverin ja Marjan kertomusten sulautuminen yhdeksi tarinaksi merkitsee myös heidän identiteettiensä sulautumista yhdeksi, sota-aikana vankilaan suljetun vasemmistolaisen naisen identiteetiksi. Tämän naisen on pakko puhua saadakseen lukijan ymmärtämään, millaisille arvoille hänen toimintansa on pohjautunut. Tässä kerronnallisista ja sisällöllisistä keinoin tapahtuvassa lukijaan vetoamisessa voi nähdä myös kommunistitovereille suunnatun kysymyksen, onko ankara toverikuri oikeutettua ja milloin erehtyneelle pitäisi antaa anteeksi.

Teoksen sisäisessä maailmassa sellitoveri on samalla Marjan tarinan ensisijainen ideaalikuulija. Hän ei ”kuulustele” Marjaa voidakseen tuomita, vaan voidakseen ymmärtää. Itse asiassa ideaalikuulijan asemaan joutuu koko poliittisten naisvankien yhteisö, johon Marja haluaa samastua. Naiskirjallisuuden klassikkotekstien feministisissä tulkinnoissa on kiinnitetty usein huomiota kirjojen naisten pakottavaan tarpeeseen puhua ja tulla kuulluksi. Carla Kaplanin mukaan nimenomaan toisen naisen sijoittuminen ideaalikuulijan asemaan on näyttäytynyt tutkittujen tekstien valossa erityisen tärkeänä. (Kaplan 1996, 5.)

Toveriyhteisön ulkopuolelle sulkeminen on Sinervon teoksen Marjallekin ankarampi koettelu kuin vankilatuomio: ”Ja siitä lähtien alkoi rangaistukseni. Minut eristettiin.” (TÄP 85.) Kukaan ei enää puhu petturiksi epäilylle

eikä hymyile hänelle rohkaisevasti. Toverit ikään kuin katsovat Marjan lävitse, ellei tämä huomaa ajoissa kääntää katsettaan. Naisen vasemmistolainen identiteetti kyseenalaistetaan samoin kuin oikeastaan koko hänen olemassaolonsa. Ainakaan tovereille häntä ei ole enää olemassa. Kun Marja lopulta otetaan takaisin vankikollektiivin yhteyteen, voi tapahtuman vaikutusta verrata uudestisyntymään. Vankilan pihalla kehää kiertävien naisten kesken jälleen solmiutuvien katsekontaktien vaikutus on järjestyttävä:

Kevät ja kesä alkoi minulle vasta sinä päivänä, kun Laina ensi kerran hymyili minulle ulos tullessani. En ensin uskaltanut hymyillä vastaan, sillä en uskonut että hymy oli tarkoitettu minulle. Mutta samalla kävelyllä jo Annikin hymyili minulle, ja kun katsoin Elsaan, niin hänkin hymyili. Se ei ollut unta, se oli totta. Jokainen poliittinen, johon katsoin, hymyili. En nähnyt ketään, joka ei olisi hymyillyt, kriminaalitkin hymyilivät, koko kehä pyöri hymyillen eteenpäin. (TAP 107.)

Vankilan vartioiduissa ja kontrolloiduissa olosuhteissa hymyt, ilmeet ja eleet saavat erityisen tärkeän merkityksen. Koska puhuminen on sallittua vain tiettyinä aikoina, kommunikointi on mahdollista esimerkiksi naputtamalla morsetusmerkkejä sähköpattereiden kautta. Naiset opettelevat myös puhumaan matalasti kuiskaten ja huuliaan liikuttamatta.² Barbara Kortin mukaan kirjallisuudessaakin tärkeäksi merkitysjärjestelmäksi muodostunut ilmein ja elein tapahtuva viestintä saattaa olla jossain määrin sukupuolispesifiä. Naiset ovat kenties miehiä herkempiä vastaanottamaan viestejä, jotka eivät ole verbaalisia. (Korte 1997, 12, 42, 71.) Sinervon teoksen naisyhteisöä ajatellen Kortin analyysi esimerkiksi Margaret Atwoodin *Orjattaresi*-romaanista on mielenkiintoinen. Kun naisilta on kielletty lähes tyystin inhimilliset yhteydet toisiinsa, on odottamattoman katsekontaktin solmiutuminen kohtalotoverin kanssa Ofred-nimiselle naiselle suorastaan shokinkaltainen kokemus. Se luo naisten välisen solidaarisuuden siteen, jonka turvin Ofred pystyy suhteuttamaan henkilökohtaisen tragediansa muiden naisten kokemuksiin. (Korte 1997, 58.) Myös *Toveri, älä petä* -teoksen vankilayhteisön naisten ruumiin kielessä kanavoituu heidän vastarintansa tiukkaa säätelyjärjestelmää kohtaan.

Vankilaelämää rajoittavien kieltojen rikkominen merkitsee samalla sitä, että Sinervon teoksen poliittiset vangit kieltäytyvät hyväksymästä vangin positiotaan. Sen aseman pohjalta konstruoitua identiteetti merkitsisi väistämättä syyllisyyden tunnustamista.³ Vangit edustavat kuitenkin tyypillisesti sellaista marginalisoitua ja tiukan kontrollin alaisena elävää ihmisryhmää, joista tulee vallan jatkuvan katseen alla foucault'laisessa mielessä ”omia vartijoita”. Vallan käytössä ei ole kyse vain kielloista ja rajoituksista. Kohtalok-

² Mm. Ulla-Maija Peltonen on toimittamassaan *Naisia turvasäilössä* -teoksessa käsitellyt tätä poliittisten vankien kehittämää ”omaleimaista kulttuuria” (ks. Peltonen 1989, 17–22).

³ Hella Wuolijoen teos *Enkä ollut vanki* implikoi jo nimellään vangin identiteetin kieltämistä.

kaappaa on, että vanki sisäistää vallan tavoitteet osaksi omaa käyttäytymistään ja identiteettiään. (Ks. Oksala 1999, 8–9.)

Isänmaallis-patriarkaalista arvomaailmaa edustavan esivallan näkökulmasta naisvankilan poliittiset asukit ovat moninkertaisesti marginalisoitua väkeä: naisia, työläisiä, kommunisteja ja vankeja. Tuomarit, kuulustelijat ja vanginvartijat⁴ edustavat heihin nähden laillista esivaltaa ja järjestystä, jonka ylläpitämiseksi ihmisiä voidaan sodan oloissa tuomita jopa kuolemaan. Asepukuisina esiintyvien tuomareiden voi katsoa käyttävän valtaansa kansakunnan edun nimissä ja sodassa olevan maan yleisen mielipiteen tuella. Joidenkin kuulustelijoiden mielestä maanpetturuudesta epäiltyjen oikeudenkäynnit olivat suoranaista ajan hukkaa. ”Kaikki riviin ja ...” (TÄP 68). Tällaisia mielipiteitä vastaan voi terästäytyä vihalla ja halveksunnalla. Valtakulttuurissa ilmeneviä halventavia mielikuvia vastaan taisteleminen edellyttää kuitenkin vahvaa positiivista identiteettiä samoin kuin poliittisen ryhmätietoisuuden muodostuminenkin (vrt. Morris 1997, 206).

Jatkuvan tarkkailun alaisena oleminen ja yksityisyyden riisto ovat halveksuntaakin ahdistavampia kokemuksia, sillä vartijoilla on oikeus katsoa selliin tirkistysluukusta milloin tahansa. Vapauden menettämisen ahdistavuutta Sinervo on problematisoinut muissakin oman vankeutensa jälkeen julkaisemisissaan teoksissa. Esimerkiksi *Viljami Vaihdoкас* -romaanissa vapauden rajat määrittävät loputtomassa kehän kiertämisessä: ”Seinät olisivat ympärillä ja ovi lukossa. Kulkea saisi vain kehässä, aina vain ympäri. Ja vankilaa kiersi muuri, jonka yli ei nähnyt. Ikkunasta ei saanut katsoa ulos, kauas. Mutta lattialta näki vain taivaan ja silloin tuli ikävä.” (VV 233.) Koska muurien takaisen ulkomaailman katseleminen on vangeilta kielletty, taivaalla liikkuvista pilvistä tulee vapauden symboli, johon Sinervon vankilarunojen kokoelman nimi *Pilvetkin* viittaa. Poliittisten naisvankien kollektiivin jakaessa nämä yhteiset vankeuden ja vastarinnan kokemukset kuvauksesta tulee kommunistisen ryhmäidentiteetin lujittamistarina.

Vaimosta taistelutoveriksi

Toveri, älä petä -teoksen voi nähdä myös Marjan omana kehityskertomuksena. Identiteetin muotoutumisprosessin dynamiikka paljastuu esimerkiksi ”entisen Marjan” ja hänen ”uuden minänsä” välisenä vastakkainasetteluna. Naisen avioliittovuosien kuvauksessa sukupuoli näyttäytyy perhedynamiikkaa ja

⁴ Poliittisilta naisvangeilta kerättyä muistitietoa tutkinut Kirsti Salmi-Niklander on artikkelissaan korostanut sitä, miten huolimatta siitä, että Hämeenlinnan keskusvankila oli lähes kokonaan vankilan johtajaa, lääkäreitä ja pappia lukuun ottamatta ”naisten maailma”, yhteinen naiseus ei lähentänyt henkilökuntaa ja vankeja, joiden nöyryyttäminen ulotettiin myös naisen intiimeimmille elämänalueille. (Salmi-Niklander 1989, 52.)

puolisoiden identiteettiä määrittävänä tekijänä huolimatta työväenliikkeen juhlapuheissa esitetyistä tasa-arvon ihanteista. Perheen sisäisessä työnjaossa ilmenee selvästi julkisen ja yksityisen välinen ero, joka on feministisessä tutkimuksessa liitetty naisten alistamiseen ja valtasuhteisiin.

Marja on tuntenut velvollisuudekseen huolehtia kodin siisteydestä ja viihtyisyydestä, hoitaa lastaan ja tuoda ruuan pöytään miehen tullessa työstä kotiin. Hänen kiinnostuksensa on rajoittunut vain kodin piiriin, eikä hän välitä enää lukea edes romaaneja saati sitten aviomiehen kotiin kantamaa teoreettista kirjallisuutta. Hän pyyhkii vain kirjoista tunnollisesti pölyt joka päivä, sillä hänelle riittää, että perheessä on ”yksi viisas”. Kaivon laittamiseen, lapsen kouluttamiseen tai kodin rakentamiseen liittyvien Marjan arkisten unelmien vastapainona ovat hänen miehensä Väinön haaveet, jotka liittyvät maailman tulevaisuuteen ja kommunismin kaltaisiin suuriin aatteisiin. Samanlainen työnjako on Sinervon *Palavankylän seppä* -romaanin (1939) työläisperheessään. ”Toinen takoo, toinen keittää ruokaa, pesee pyykkiä. Vain sitä, siksi kunnes lapset ovat suuria. – Isällä oli sentään ollut muutakin. Hän oli käynyt kokouksissa, ollut ammattiosastonsa sihteeri ja hän ennätti iltaisin lukea. Mutta äiti ei ennättänyt muuta kuin keittää ja parsia ja paikata.” (PS 48.)

Pam Morrisin mukaan äitiyden korostaminen ensisijaisena identiteetin perustana implikoi naisten karkottamista uusintamisen ja kotielämän alueelle. Määritellessään naisille historiallisen ja yhteiskunnallisen identiteetin marxilaiset teoreetikot ovat ikään kuin liu’uttaneet heidät puhtaasti biologiseen maailmaan. Työläiskirjallisuudessa ideaalinaiseutta ovat edustaneet esimerkiksi myytillistetyt ”äitikkulat”, joiden äidillisyyden piiriin mahtuvat omat sekä vieraat lapset. (Morris 1997, 222.)⁵

Selkeän työnjaon puitteissa rakentuvassa työläiskoti-ihanteessa yhdistyivät miesten ponnistukset palkkatyössä ja naisten uurastus kotona. Työmiehen miehisyyden mittana oli kyky elättää perheensä ja ihanteellinen naiseus kytkeytyi avioavaimon taitoihin huolehtia perheestä miehen tuloilla. Suomessa ”oikean työläiskodin” ihannetta oli pyritty määrittelemään työläisnaisliikkeen, mutta etenkin sivistyneistönkin naisten toimesta. Määritellessään perhettä nämä tahot määrittelivät samalla sukupuolten ja yhteiskuntaluokkien välisiä suhteita. Kotikeskeisyyden ihanteen ulottaminen työläisperheisiin oli tärkeää, koska perheestä oli tullut jo 1800-luvulla sivistyneistön piirissä koko yhteiskuntaa jäsentävä yksikkö. Perhe nähtiin keinona myös muotoutuvan työväenluokan siveellisen selkärangan lujittamiseksi sekä tämän väestöosan integroimiseksi osaksi porvarillista yhteiskuntaa. (Markkola 1994, 22, 30, 158, 189, 173.)

⁵ Tällainen ”äitikkulta” on esimerkiksi *Viljami Vaihdokas* -romaanin Hilma, jolla on omana esikuvanaan Maxim Gorkin *Äiti*-romaanin Pelageja Nilovna.

Toveri älä, petä -teoksessa Marjan poliittinen identiteetti on pitkään lähinnä lapsuudenkodista saatujen eväiden varassa. Nainen elää avioliittonsa alkuvuodet eräänlaisessa pysähtyneisyyden tilassa. Hän pitää itsestäänselvyytenä sitä, että työläisten täytyy puhaltaa samaan hiileen. Marjasta on myös itsestään selvää, että hän kommunistina vastustaa sotaa ja fasismia. Väinön aikomus lähteä Espanjan sisällissotaan ja jättää raskaana oleva vaimonsa selviytymään yksin tuntuu silti Marjasta aluksi järjettömältä. Tämä episodi merkitsee silti käännekohtaa naisen henkisessä avartumisessa, josta Elvi Sinervo on käyttänyt tuotannossaan usein ”vuorelle nousun” metaforaa. Kuultuaan Väinöltä miten kauhea taistelu maailmassa on käynnissä, Marja kokee ikään kuin seisovansa avaralla paikalla ympärillään kaikki ne naiset, jotka olivat epätoivoisia ja joilta vaadittiin samaa kuin häneltä. Hän ei halua olla muita huonompi, vaan kuulua pikemminkin niihin, jotka jaksavat rohkaista muita: ”— jossain muualla oli naisia, joiden lapsia juuri uhkasi kuolema. Väinö tahtoi auttamaan heitä.” (TÄP 12–13.) Sara Ruddickin mukaan tällainen naisten ”äidillinen” samastuminen toisiin toisten maiden, jopa vihollismaiden äiteihin ja lapsiin, on ollut tietynlainen historiallinen perinne, joka näkyy myös kirjallisuudessa (Ruddick 1993, 123).

Suhtautuminen sotaan näyttäytyy yhtenä kantavista teemoista, joiden kautta Sinervon teoksessa problematisoidaan vasemmistolaista identiteettiä. Huolimatta siitä, että Väinö rakastaa perhettään, hän kykenee kommunistina asettamaan yhteisen edun oman onnensa edelle. Väinön lähdöstä Espanjaan ei tule mitään, mutta Marjan vasemmistolaisuuden kannalta onkin ratkaisevinta hänen asennoitumisensa. Vaimon on silti vaikea pohjimmitaan hyväksyä tilannetta:

Mutta siihen en tahtonut alistua, että Väinön piti panna alttiiksi oma elämänsä ja minun ja Pirkon elämä. Kun kerran parempaa ei tullut, miksi hän ei voinut olla kuin suurin osa ihmisistä eikä kuvitella, että häntä välttämättä tarvittiin maailmaa vääntämässä. (TÄP 29.)

Väinö ei kuitenkaan katso tarvitsevansa vaimolta lähtölupaa, yhtä vähän kuin hän kertoo tälle etukäteen aikeistaan loikata talvisodan aikana Neuvostoliittoon. Aviomies asettuu isällisen opettajan rooliin myös, kun Marjan on vaikea ymmärtää Neuvostoliiton ja Saksan hyökkäämättömyyssopimusta tai Neuvostoliiton ja Suomen välisen sodan syytymistä: ”Voi lapsi parka, jollei ymmärrä, niin täytyy uskoa.” (TÄP 17.) Suhtautuminen sotaan on koetinkivi, jonka kautta Sinervon teoksessa osoitetaan nuoren Marjan tietämättömyys suhteessa ”viisaaseen”, aatteensa sisäistäneeseen aviomieheen. Aviopuolisoiden keskinäisiä (valta)suhteita ajatellen Mika Waltarin talvisotaromaani *Antero ei enää palaa* (1940) tarjoaa kiinnostavan vertailukohteen Sinervon kirjalle. Keskiluokkaiseen perheeseen sijoittuvassa Waltarin teoksessakin nuori Annikki-vaimo kapinoi aluksi Marjan tavoin:

”Ei ole mitään sellaista asiaa, jonka puolesta tahtoisin kuolla. Tahdon elää, mielelläni tahdon elää, sinun puolestasi ja lapsemme puolesta. Mutta ei ole mitään sellaista asiaa, jonka tähden kannattaisi kuolla.” (Waltari 1940, 29.)

Vaimona ja äitinä asioita tarkasteleva Annikki saa mieheltään ojennuksen, jonka opettavasta sävystä ei ole epäilystä: ”Tiedät hyvin, että et tarkoita, mitä puhut. Tänä syksynä minulle on selvinnyt monta asiaa, joita ennen en ymmärtänyt. Kaikki se selviää kyllä sinullekin.” (Waltari 1940, 29.) Sodan ankara imperatiivi on tässä tapauksessa intiimin rakkauden vaatimuksia velvoittavampi huolimatta siitä, että Antero rakastaa perhettään. Alun perinkin asian tärkeyden sydämessään ymmärtänyt Annikki kypsyy kotirintamalla taistelevaksi miehensä ideaalikumppaniksi. Hän ottaa vastuun itsestään ja omaisistaan, osallistuu sotaponnisteluihin työskentelemällä armeijalle jalkineita valmistavassa tehtaassa sekä antaa ylpeyttä tuntien uhrinsa isänmaalle Anteron kaatuessa sankarina rintamalla.

Sinervon ja Waltarin teoksissa kuvattujen naisten on itsenäistytävä olosuhteiden pakosta. Annikissa puhkeaa ”jotakin uutta, oma tahto ja yksilöllisyys ja tietoisuus, että tästä päivästä lähtien hän itse ratkaisi kohtalonsa keeneenkään toiseen turvautumatta” (Waltari 1940, 79). Armeijalle vaatteita valmistavassa tehtaassa työskentelevän Marjan itsenäistyminen alkaa Väinön lähdettyä metsäkaartiin ja Marjan menetettyä lapsensa: ”Luulen, että noustuani Pirkon kuoleman aiheuttamasta murheesta minussa alkoi itää tunne, että elämäni oli omissa käsissäni, kun Väinöä ei enää ollut, ja että minun itseni täytyi tehdä jotakin”. (TÄP 53). Sukupuolten välisissä suhteissa tapahtui muutoksia 1900-luvun sotien seurauksena lisääntyneen naistyövoiman tarpeen, naisemansipaation ja yleisen tasa-arvoistumisen vanavedessä. Näitä muutoksia representoitiin myös suomalaisessa sota-aiheisessa kirjallisuudessa. (Vrt. Hapuli 2000, 93, 95.)

Marjan itsenäistymiseen liittyy hakeutuminen vasemmistolaiseen toimintaan, josta oli tullut lainsäädännön vuoksi maanalaista ja illegaalia. Marjasta tulee nyt miehensä henkinen taistelutoveri oltuaan siihen asti vaimo ja rakastettu. Omaehtoisena toimijana nainen ei enää usko ulkoapäin maksuttuihin ihanteisiin, vaan niistä tulee osa häntä itseään, vaikka hän tarvitseekin toveri Martti Kankaan tukea ja apua. Väinön kuolema metsäkaartilaiden väijytyksessä saa Marjan kuitenkin henkisesti romahtamaan kuulustelijoiden väitettyä Väinön kuolemaa aatteeseensa pettyneen miehen itsemurhaksi. Marja luottaa erään provokaattoriksi ryhtyneen entisen toverinsa neuvoon ja tekee tunnustuksen. Perimmäisenä murtumisen syynä on kuitenkin, että hän on siihen asti aina rakentanut oman ”tietonsa, uskonsa ja toivonsa” toisten varaan.

Omakohtainen opiskeleminen ja kulttuuritietoisuus, jotka olivat kuuluneet alusta pitäen kiilalaiseen ohjelmaan, ovat *Toveri, älä petä* -teoksessa vaihtoehtona toisiin tukeutumisleille (ks. Kalemaa 1989, 242). Marjan kohdalla tämä kehitysvaihe alkaa vasta poliittisten naisvankien kollektiivissa, jossa häneltä

vaaditaan paljon, mutta myös selitetään vaikeatkin asiat ymmärrettävästi. Marjasta tulee vankilassa yksi ahkerimmista sosialismin teorian opiskelijoista, vaikka romaanienkin lukeminen on tuntunut hänestä aiemmin työläältä. Tiedon hankkiminen ja uuden oppiminen ovat ihanteellisimmassa tapauksessa keino tulla paremmaksi ihmiseksi. Marjassa tapahtuneen muutoksen totaalisuudesta kertoo se, että "entistä Marjaa" ei voi enää koskaan olla: "En ole enää sama kuin ennen. Kohta kaksi vuotta olen kiivennyt vuorelle sitä syvyydestä missä olin. Toverini ovat opettaneet minua näkemään kauas sen yli mikä koskee minua itseäni." (TÄP 108.)

Sota ja sankaruuden monet kasvot

Sodan syyttämiseen saakka Marja oli monien muiden tavoin uskonut, että Hitlerin hankkeet romahtaisivat omaan järjettömyyteensä ja että tyväestä ei saataisi sotaan, jonka tarkoituksena oli Neuvostoliiton tuhoaminen. Sotaa vastaan taistelu on *Toveri, älä petä* -teoksen mukaan taistelua elämän puolesta. *Pilvet*-kokoelmassa ilmestyneen "Koppilaulu"-runon minä esittää tämän saman perusteen: "Tuomitkaa, te sokkosilmät./ Itse tiedän lain./ Minkä tein, sen tehtäväksi/ elämältä sain." (P 31–32.) Koko maailman onnettomuudeksi koituvan sodan kauhistavuus välittyy katkelmasta, jonka "intertekstinä" voisi olla vuodelta 1937 peräisin oleva, Espanjan sisällissotaa kuvaava Pablo Picasson *Guernica*-maalauk-
s:

Kun koko maailma on hiljaa, näen edessäni kaiken, mitä siinä tapahtuu, näen kaiken kauhean. Näen valtavan suuren maiseman, sellaiseksi kuvitellen rintaman, ja miten kahdelta taholta syöksyy harmaita miehiä toisiaan vastaan. Ja näen lentokoneet, jotka pudottavat pommeja ja kuinka sotilaat kaatuvat käsiään heiluttaen ja kuinka heidän suunsa aukeaa huutoon. Ja näen miten pommit putoavat kaupunkiin ja miten ihmiset juoksevat pommisuojiiin ja kyyristelevät niissä ja kuinka myöhästyneet kaatuvat heittäen jäsenensä irti ruumiistaan ja kuinka pieni lapsi jää makaamaan kadulle silmät raollaan ja suu auki ja verta valuen. — Juuri se hiljaisuus on kauheinta. Sitä minä en kestä. Kaikki on niin kamalaa ja väärää ja järjetöntä, että jonkun pitäisi huutaa, jotta maailma heräisi painajaisunesta. Huuto on mykkänä minussa ja se kasvaa yhä suuremmaksi, kunnes minusta tuntuu, että maailman tuska olisi minussa ja että minun on huudettava koko maailman huuto. — Äidit ja lapset huutavat ja sotilaat rintamalla, ja eläimet yhtyvät huutoon ja kivet, kivetkin huutavat. (TÄP 31–32.)

Sinervon teoksessa Suomessa käytävä sota on osa maailmansotaa ja fasismin vastaista taistelua. Saksaa vastaan taistelevalla Neuvostoliitolla on siinä pelastajan rooli. Tästä lähtökohdasta tarkasteltuna Sinervon tuotannon voi nähdä osana antifasistisen kirjallisuuden traditiota. Suomen aseveljinä ja liittolaisina olleiden saksalaissotilaiden tahdikkaassa marssissa on kuoleman tahti:

Ajattelin, että noin Hitlerin sotilaat levisivät kaikkiin maihin ja täyttivät ne tahdikkaalla marssillaan ja laulullaan, joka kumisi talojen seinistä minua vastaan. Maailma pimeni heidän kulkunsa mukaan ja kaikki vapauden toivo kuoli. (TÄP 35.)

Neuvostoliiton puolelle asettuminen merkitsee Sinervon teoksen vangeille taistelua työväenluokan asian ja paremman maailman puolesta ja kommunisteina he uskovat muutoksen mahdollisuuteen. Vasemmistolaisen naisvankien identiteetin kannalta on tärkeää kyetä legitimoimaan oma toimintansa. Subjektius edellyttää ihmiseltä, että tämä pystyy perustelemaan tekonsa ja Sinervon kirjassa sodan kauhistavuus on naisille hyvin legitiimi syy. Liittoutuneiden mairinnousua odottavien poliittisten naisvankien on vaikea ymmärtää, miksi oma kansa taistelee ”väärällä puolella”, mutta siitä huolimatta he odottavat itselleen ymmärtämystä myös omalta kansaltaan: ”Mutta kun eräänä päivänä taas haaveilimme siitä päivästä, jona vankilan portit aukeavat meille, melkein kaikista oli tärkeää se, että meidän oma kansamme vapauttaisi meidät.” (TÄP 54.)

Toveri, älä petä -teoksessa käydään aseellisen sodan lisäksi taistelua myös muilla rintamilla. Siinä problematisoituu sosialismin naiskäsitys ja kysymys naisen paikasta työväenliikkeessä, jota on kaunokirjallisuudessa representoitu vahvasti miehisenä. Koska puoluepoliittinen identiteetti on – tai sen ainakin pitäisi olla – tietoisesti valittavissa (ks. Oksala 1999, 6), vasemmistolaisen naisten identiteettiongelmat kytkeytyvät olennaisesti kysymykseen työväenluokan naisista historian subjekteina. Suomalaisessa kontekstissa vasemmistolaiseen naisidentiteettiin liittyvät kysymykset ovat myös sidoksissa naisten ”kansalaistumiseen”, joka alkoi työväenliikkeen piirissä jo 1800-luvun lopulla (ks. Kokko 1998).

Suomalaisessa sotakirjallisuudessa kuvatut naiset ovat ristikkäisten paineiden puristuksessa. Kansallista linjaa edustavissa teoksissa naiset, jotka osallistuivat miesten rinnalla sotaponnisteluihin, ovat jatkuvasti vaarassa joutua ylistämällä alistetuiksi. *Toveri, älä petä* -teoksessa haastetaan sotadiskurssiin kuuluva sankaruuden käsite antamalla vakaumuksensa vuoksi vankilaan suljettujen naisten kertoa oma tarinansa. Sinervon teoksen naispäähenkilön kautta problematisoidaan kodille ja äitiydelle omistautuneen työläisnaisen kasvua tiedostavaksi vasemmistolaiseksi. Tähän yhtälöön ei tarvitse sovittaa enää problemaattista kysymystä vaimon ja äidin velvollisuuksista, sillä Marja on menettänyt sekä lapsensa että miehensä ennen vankilaan joutumistaan. Itsenäisenä elämäänsä aloittavan Marjan edessä aukeaa esteetön tie, jota pitkin hän voi aloittaa nousunsa aatteen vuorelle.

LÄHTEET

Tutkimuskohteet

- P = SINERVO, ELVI 1944: *Pilvet. Runoja*. Helsinki: Tammi.
PS = SINERVO, ELVI 1979 (1939): *Palavankylän seppä*. 3. painos. Helsinki: Love Kirjat.
TÄP = SINERVO, ELVI 1972 (1947): *Toveri, älä petä*. 2. painos. Helsinki: Tammi.
VV = SINERVO, ELVI 1978 (1946): *Viljami Vaihdokas*. 3. painos. Love Kirjat.

Muut lähteet

- COOKE, MIRIAM AND WOLLACOTT, ANGELA 1993: Introduction. *Gendering War Talk*. Ed. by MIRIAM COOKE and ANGELA WOLLACOTT. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- HALL, STUART 1999: *Identiteetti*. Suom. ja toim. MIKKO LEHTONEN ja JUHA HERKMAN. Tampere: Vastapaino.
- HAPULI, RITVA 2000: Ihminen ensimmäisen maailmansodan pyörteissä. *Modernin lumo ja pelko. Kymmenen kirjoitusta 1800–1900 -lukujen vaihteen sukupuolisuudesta*. Toim. KARI IMMONEN, RITVA HAPULI, MAARIT LESKELÄ ja KAISA VEHKALAHTI. Helsinki: SKS.
- HIGONNET, MARGARET R. 1993: Not So Quiet in No-Woman's Land. *Gendering War Talk*. Ed. by MIRIAM COOKE and ANGELA WOLLACOTT. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- HOOGENDOORN, MANDY 1999: Suomen kansalaissodan julkinen muistaminen. *Työväentutkimus*. Toim. TAPIO BERGHOLM. Työväenperinne Oy.
- JUUTILA, ULLA-MAIJA 1989: Maailman voi muuttaa paremmaksi – Elvi Sinervo. ”*Sain roolin johon en mahdu*”. *Suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja*. Toim. MARIA-LIISA NEVALA. Helsinki: Otava.
- KAIHOVAARA, PIIRJO 1998: Missä paikkasi, tiedätkö sen? Elämäkertojen tarjoamia kuvia liittymisestä kommunistiseen puolueeseen. *Aave vai haave*. Toim. TAUNO SAARELA, JONI KREKOLA, RAIMO PARIKKA ja ANU SUORANTA. Väki Voimakas 11. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura.
- KALEMAA, KALEVI 1989: *Elvi Sinervo – vuorellousija*. Helsinki: SKS.
- KAPLAN, CARLA 1996: *The Erotics of Talk. Women's Writing and Feminist Paradigms*. New York–Oxford: Oxford University Press.
- KARKAMA, PERTTI 1994: *Kirjallisuus ja nykyaika. Suomalaisen sanataiteen teemoja ja tendenssejä*. Helsinki: SKS.
- KOKKO, MARIA 1998: *Sisaret, toverit – naisten järjestäytyminen, ryhmätietoisuus ja kansalaistuminen Jyväskylässä 1800-luvun lopulta 1930-luvulle*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- KORTE, BARBARA 1997: *Body Language in Literature*. Toronto: University of Toronto Press.
- MARKKOLA, PIIRJO 1994: *Työläiskodin synty. Tampereläiset työläisperheet ja yhteiskunnallinen kysymys 1870-luvulta 1910-luvulle*. Helsinki: Suomen historiallinen seura.
- MARSHALL, BARBARA L. 1994: *Engendering Modernity. Feminism, Social Theory and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- MATTHEWS, IRENE 1993: Daughtering in War: Two ”Case Studies” from Mexico and Guatemala. *Gendering War Talk*. Ed. by MIRIAM COOKE and ANGELA WOLLACOTT. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- MORRIS, PAM 1997: *Kirjallisuus ja feminismi. Johdatus feministiseen kirjallisuudentutkimukseen*. Toimittanut suom. PÄIVI LAPPALAINEN. Helsinki: SKS.
- NIEMI, JUHANI 1988: *Viime sotien kirjat*. Helsinki: SKS.
- OKSALA, JOHANNA 1999: Ollako vai eikö olla? Kysymyksiä identiteetistä. *Naistutkimus* 2/1999.
- PALMGREN, RAOUL 1984: *Kapinalliset kynät. Itsenäisyysajan työväenliikkeen kaunokirjallisuus III. Rauhan ja edistys optimismista kylmään sotaan (1944–51)*. Porvoo–Helsinki–Juva: WSOY.
- PELTONEN, ULLA-MAIJA 1989: Saatesanat. *Naisia turvasäilössä*. Toim. ULLA-MAIJA PELTONEN. Helsinki: Art House.
- ROBINSON, SALLY 1991: *Engendering the Subject. Gender and Self-Representation in Contemporary Women's Fiction*. Albany: State University of New York Press.
- RUDDICK, SARA 1993: Notes toward a Feminist Peace Politics. *Gendering War Talk*. Ed. by MI-

- RIAM COOKE AND ANGELA WOLLACOTT. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- SAARENHEIMO, KERTTU 1984: *Katri Vala – aikansa kapinallinen*. Helsinki–Porvoo–Juva: WSOY.
- SALLAMAA, KARI 1994: *Kansanrintaman valo. Kirjailijaryhmä Kiilan maailmankatsomus ja esteettinen ohjelma vuosina 1933–1943*. Helsinki: SKS.
- 1999: Vasemmistokirjallisuuden voiman ja vaaran vuodet. *Suomen kirjallisuushistoria 3. Rintamakirjeistä tietoverkkoihin*. Toim. PERTTI LASSILA. Helsinki: SKS.
- SALMI-NIKLANDER, KIRSTI 1989: Siskoni kohtasin varjossa yön. Alistamisen ja vastarinnan keinot poliittisten naisvankien muistitiedon valossa. *Naistutkimus 1/1989*.
- SINERMA, MARTTI 1995: Naisen voima. Päiväkäsky ja Vapaudenristi Suomen äideille. *Nainen sodassa. Kotona ja rintamalla 1939–1945 Suomen vapauden puolesta*. Toim. RAINER PALMUNEN. Helsinki: Valitut Palat.
- SULAMAA, KAARLE 1999: *Lotta Svärd: uskonto ja isänmaa*. Helsinki: Yliopistopaino.
- WALTARI, MIKA 1940: *Antero ei enää palaa. Pienoisromaani*. Porvoo–Helsinki: WSOY.
- WOODWARD, KATHRYN 1997: *Introduction. Identity and Difference. Culture, Media and Identities*. London–Thousand Oaks–New Delhi: SAGE Publications in association with The Open University.

ULLA-MAIJA JUUTILA: *Women in war. A war for a better world in Elvi Sinervo's work Toveri, älä petä (Comrade, don't fail us).*

Description of war has been one of those subjects in literature through which the meaning of the social generation has been created and renewed. Events at the front have always been regarded as belonging to the area public life and the field of experience of men. The woman's territory has remained the home and the private sphere. Even in Finland literature about war has clearly been the domain of men. In descriptions of the Winter War and the War of Continuation women were nevertheless there, for example as wives, mothers and nurses. The woman who defended the fatherland in tasks suitable for women alongside men, became the paragon of virtue.

In Elvi Sinervo's book *Comrade, don't fail us* (1947) a woman's heroism was problematised by depicting women of the left-wing who were imprisoned during the war years. A woman named Marja tells her own story in the book. Her wish to help put an end to a horrifying war was one reason why she actively engaged in illegal communist activities. At the same time Marja's narrative becomes the story of all female political prisoners.

The pertinent question in this article is how the identity of women of left-wing political opinion is constructed in Sinervo's work. In fiction, working class identity is powerfully presented with reference to male definitions, and the position of the woman in working class descriptions has for this reason proved problematic. Elvi Sinervo considers the role of women and the change of identity in her book. As the events in society unfold, a working woman dedicated to the home and motherhood becomes a left-wing "comrade" from within.

